

© Jacek Major

Wilki w regionie świętokrzyskim

Monitoring, edukacja i ochrona

Projekt Fundacji **SAVE Wildlife Conservation Fund Polska**

Raport nr 9

Monitoring populacji

Podsumowanie

W okresie od kwietnia 2019 do końca października 2020 systematycznie monitorowaliśmy obecność wilków w 11 kompleksach leśnych położonych na pograniczu województw mazowieckiego i świętokrzyskiego (4500 km²). Latem 2019 roku udokumentowaliśmy rozmnażanie się wilków w trzech kompleksach leśnych - Puszczy Świętokrzyskiej, Puszczy Iłżeckiej i Lasach Daleszyckich. Zima 2019/20 była bezśnieżna i nie mogliśmy przeprowadzić systematycznych tropień wilków i oszacować zimowej liczebności wilków w całym regionie. Pomimo tego, tropy i odchody wilków odnotowywaliśmy systematycznie we wszystkich kompleksach oraz nagrywaliśmy wilki na foto-pułapki. Latem 2020 udokumentowaliśmy reprodukcję 5 rodzin - w Puszczy Świętokrzyskiej, Puszczy Iłżeckiej, Kompleksie Lipie, Lasach Przysuskich oraz w lasach na północny-wschód od Iłży. W 2020 roku odłowiliśmy pierwszego wilka w regionie i rozpoczęliśmy monitoring telemetryczny populacji.

Wyniki monitoring wilków w regionie świętokrzyskim w okresie od kwietnia 2019 do października 2020.

Monitorowany obszar

W okresie od 1 kwietnia 2019 do 31 października 2020 roku kontynuowaliśmy prowadzony od 8 lat monitoring wilków w regionie świętokrzyskim. Monitorowaliśmy areał to około 4500 km² położonych na pograniczu województw świętokrzyskiego i mazowieckiego (50° 52'–51° 22'N, 20° 21'–21° 27'E). Jest to obszar przedgórze Gór Świętokrzyskich o maksymalnej wysokości 450 m n.p.m., średniej temperaturze rocznej około 7° C i opadach 630 mm. Średnie zaludnienie tego obszaru wynosi 127 osób/km² (68 osób/km² po wyłączeniu obszarów największych miast: Końskie, Skarżysko-Kamienna, Starachowice i Ostrowiec Świętokrzyski), a średni wskaźnik urbanizacji osiąga 41%. Około 27% regionu stanowią lasy.

Monitoring obejmował 11 kompleksów leśnych (Ryc. 1) monitorowanych w poprzednim okresie: **Lasy Przysuskie** (PB, nadleśnictwa Przysucha i Barycz), dolinę rzeki **Czarna Konecka** (DC, nadleśnictwa Stąporków i Barcza), **Wzgórze Kołomańskie** (WK, nadleśnictwo Zagnańsk), **Lasy Niekłańskie** (LN, nadleśnictwa Stąporków i Przysucha), **Lasy Majdowskie** (LM, nadleśnictwo Skarżysko-Kamienna), lasy **Kierz Niedźwiedzi** (KN, nadleśnictwo Skarżysko-Kamienna), **Puszcze Świętokrzyską** (PS, nadleśnictwa Suchedniów i Zagnańsk), **Lasy Siekierzyńskie** (LS, nadleśnictwa Suchedniów i Skarżysko-Kamienna), kompleks **Lipie** (KL nadleśnictwa Starachowice, Marcule i Skarżysko-Kamienna), **Puszcze Iłżecką** (PI, nadleśnictwa Starachowice, Marcule i Ostrowiec Świętokrzyski) i **Lasy Daleszyckie** (DF, nadleśnictwo Daleszyce i Łagów). Informacje o wilkach w Świętokrzyskim Parku Narodowym uzyskaliśmy od pracowników Parku.

Metody

W monitoringu brało udział 5 osób i spędziliśmy w terenie łącznie około 200 dni. Na obszarze objętym monitoringiem patrolowaliśmy drogi leśne w poszukiwaniu tropów, odchodów i innych śladów bytowania wilków. Zbieraliśmy także informacje (na temat obserwacji bezpośrednich, tropów i ofiar) od leśników, myśliwych, przyrodników i innych mieszkańców regionu. W miejscach często odwiedzanych przez wilki ustawialiśmy foto-pułapki.

W okresie od początku lipca do końca października 2019 i 2020 roku staraliśmy się zlokalizować miejsca rozrodu wilków przy pomocy nocnych symulacji wycia. W tym okresie szczenięta nie polują jeszcze z dorosłymi wilkami, a ich głos jest łatwy do odróżnienia od głosu dorosłych wilków. Jeśli w miejscu przebywania szczeniąt (tzw. rendez-vous) są także dorosłe wilki, cała rodzina chętnie odpowiada na wycie innych wilków lub symulację wycia. Aby zlokalizować rendez-vous, zespoły poruszające się samochodami ustawiały się na drogach leśnych w odstępach około trzech kilometrów, symulowały wycie wilków, a następnie nasłuchiwały odpowiedzi. Gdy wilki odpowiadały wyciem na taką stymulację, obserwatorzy namierzali kierunek, z którego dochodziło wycie, starali się stwierdzić czy wyją szczenięta i policzyć wyjące osobniki. Gdy wilki nie odpowiadały, obserwatorzy przejeżdżali na kolejne miejsce. Procedura ta była powtarzana do momentu uzyskania odpowiedzi lub pokrycia danego kompleksu leśnego.

W grudniu 2019 podjęliśmy pierwsze próby odłowów wilków w Puszczy Świętokrzyskiej (nadleśnictwo Suchedniów) i założenia obroży telemetrycznej.

Wyniki monitoringu

Reprodukcja w roku 2019

Latem 2019 roku udało nam się potwierdzić rozmnażanie się wilków w trzech kompleksach leśnych – **Puszczy Świętokrzyskiej, Puszczy Iłżeckiej i Lasach Daleszyckich**. W pozostałych kompleksach systematycznie odnotowywaliśmy obecność wilków, ale nie potwierdziliśmy reprodukcji. Sześć szczeniąt w **Puszczy Świętokrzyskiej** zarejestrował telefonem komórkowym Marek Mościcki w czerwcu 2019. Na początku sierpnia kilkakrotnie zarejestrowaliśmy szczenięta na foto-pułapki. Było ich co najmniej cztery. 8 sierpnia rodzina z Puszczy Świętokrzyskiej odpowiedziała na nasze wycie. Wyły cztery szczenięta i cztery dorosłe wilki. W **Puszczy Iłżeckiej** we wrześniu obserwowaliśmy trzy szczenięta. 31 września rodzina z Puszczy Iłżeckiej odpowiedziała na naszą stymulację głosową. Wyło 5 dorosłych wilków i kilka szczeniąt. W **Lasach Daleszyckich** wilki dwa razy odpowiedziały na nasze wycie. 28 sierpnia dwukrotnie odpowiedziały dwa lub trzy szczenięta i 3 dorosłe wilki. 22 września na wycie odpowiedziały szczenięta. Tym razem było ich 3 lub 4.

Liczebność rodzin wilczych w sezonie jesiennie-zimowym 2019/2020

W zimie 2019/2020 na monitorowanym obszarze nie wystąpiły znaczące opady śniegu i nie odnotowaliśmy ani jednego dnia z pokrywą śnieżną wystarczającą do tropienia zwierząt. Dlatego też nie mogliśmy przeprowadzić systematycznych tropień wilków, umożliwiających zimową ocenę liczebności grup rodzinnych. Odnotowaliśmy jednak wiele pojedynczych tropów, kilkanaście tropów grup wilczych odcisniętych na błocie i piasku oraz wielokrotnie zarejestrowaliśmy wilki przy pomocy foto-pułapek. Dzięki temu mogliśmy oszacować minimalne zimowe liczebności w czterech z 11 kompleksów leśnych.

Lasy Daleszyckie. Wielokrotnie odnotowaliśmy obecność wilków przy pomocy foto-pułapek. Największa grupa jaka udało nam się zarejestrować liczyła 8 wilków. Wśród zarejestrowanych osobników dało się wyróżnić 3 szczenięta. Odnotowywaliśmy także tropy wilków na błocie – maksymalnie 4 osobników. Tej zimy wilki odpowiedziały także na naszą stymulację głosową – wyło 4-5 wilków.

Puszcza Iłżecka. Wielokrotnie odnajdowaliśmy tropy 1-5 wilków w jednej grupie. Cztery razy wilki nagrały się na foto-pułapki – od 2 do 4 osobników w grupie.

Kompleks Lipie. Trzy razy odnajdowaliśmy tropy 1-3 wilków w grupie. Dwa wilki nagrały się na foto-pułapkę.

Puszczy Świętokrzyska. Odnotowywaliśmy wielokrotnie tropy i odchody wilków. Największa grupa liczyła 4 wilki, które odcisnęły tropy na błocie. W styczniu odnotowywaliśmy tropy wilków w okolicach lokalizacji wilczycy Jagi, zaopatrzonej w obrozę telemetryczną z nadajnikiem. Były to tropy Jagi, ale także większe tropy innych wilków.

Lasy Siekierczyńskie, Dolina Czarnej, Wzgórza Kołomańskie, Lasy Niekłańskie, Lasy Majdowskie, Lasy Przysuskie, Kompleks Kierz Niedźwiedzi. We wszystkich tych kompleksach odnajdowaliśmy tropy pojedynczych wilków na błocie i piachu oraz odchody wilcze. Niestety, brak pokrywy śnieżnej nie pozwolił nam na oszacowanie liczebności zimowej wilków w tych kompleksach.

W Świętokrzyskim Paru Narodowym wilki podczas zimy obserwowano tylko raz, w marcu 2020. Były to 3 dorosłe osobniki.

Reprodukcja 2020

Reprodukcję udało nam się udokumentować w 4 z 11 monitorowanych kompleksów leśnych. Dodatkowo stwierdziliśmy reprodukcję wilków w piątym, niemonitorowanym dotychczas kompleksie leśnym położonym na północny wschód od Iłży. W pozostałych kompleksach systematycznie odnotowywaliśmy obecność wilków, ale nie odnotowaliśmy reprodukcji.

Puszcza Świętokrzyska. Na początku lipca jeden z pracowników leśnych obserwował dużą grupę szczeniąt w Puszczy Świętokrzyskiej. Według niego było ich aż 9. Pierwszego sierpnia udało nam się uzyskać odpowiedź na stymulację wycia. Wyło 5 dorosłych wilków i co najmniej 5 młodych. W pierwszych tygodniach września udało nam się nagrać kilkakrotnie dorosłe wilki i szczenięta (w tym dwa jednocześnie) tej rodziny na foto-pułapkę.

Puszcza Iłżecka. Wilki z tego kompleksu odpowiedziały na wycie 27 lipca. Wyły cztery dorosłe i trzy szczenięta. Ponadto, dwa szczenięta były obserwowane na jednej z dróg leśnych 3 sierpnia.

Kompleks Lipie. Po raz pierwszy od początku monitorowania tego kompleksu w 2015, udało nam się potwierdzić reprodukcję wilków. Na początku lipca jeden z leśników obserwował dwa szczenięta. Tydzień później, 11 lipca leśnicy odnaleźli martwe szczenię zabite przez samochód na drodze DW 744 prowadzącej ze Starachowic do Tychowa. Była to około 10-tygodniowa samica w dobrej kondycji. Ważyła 8 kg i zginęła na skutek obrażeń wewnętrznych powstałych w trakcie zderzenia z samochodem.

Las Przysuskie. Obecność wilków (grup do 5 osobników) w Lasach Przysuskich rejestrujemy systematycznie od 2013 roku, jednak dotychczas nie udało nam się potwierdzić rozmnażania się wilków w tym rejonie. Podczas wizyt w Lasach Przysuskich w tym roku także odnajdowaliśmy odchody i tropy, jednak wilki nie odpowiedziały na nasze wycie. W lipcu, jeden z leśniczych spotkał 3 szczenięta na jednej z dróg leśnych. Szczenięta nagrały się w także na foto-pułapkę Nadleśnictwa Barycz. Na fotografii widać na pewno 4 szczenięta i dwa dorosłe wilki. Siódmy wilk – leżący na drodze – także mógł być szczenięciem, ale jakość nagrania uniemożliwiła identyfikację.

Las na północny wschód od Iłży. Ten kompleks wchodzi w skład Nadleśnictwa Marcule, ale jest otoczony polami uprawnymi i odseparowany od Puszczy Iłżeckiej. W czerwcu otrzymaliśmy informację od prezesa koła łowieckiego, że jeden z myśliwych obserwował na tym terenie trzy szczenięta z wilczycą. W trakcie objazdu dróg leśnych tego kompleksu 27 lipca znaleźliśmy wiele tropów i odchodów wilczych oraz wilczą norę używaną w 2020 roku. Wilki odpowiedziały także na nasze wycie. Wyła cała rodzina - 3 szczenięta i co najmniej 4 dorosłe wilki.

Wilk z Puszczy Iłżeckiej

Wilk z Kompleksu Lipie

Szczenięta z Lasów Przysuskich

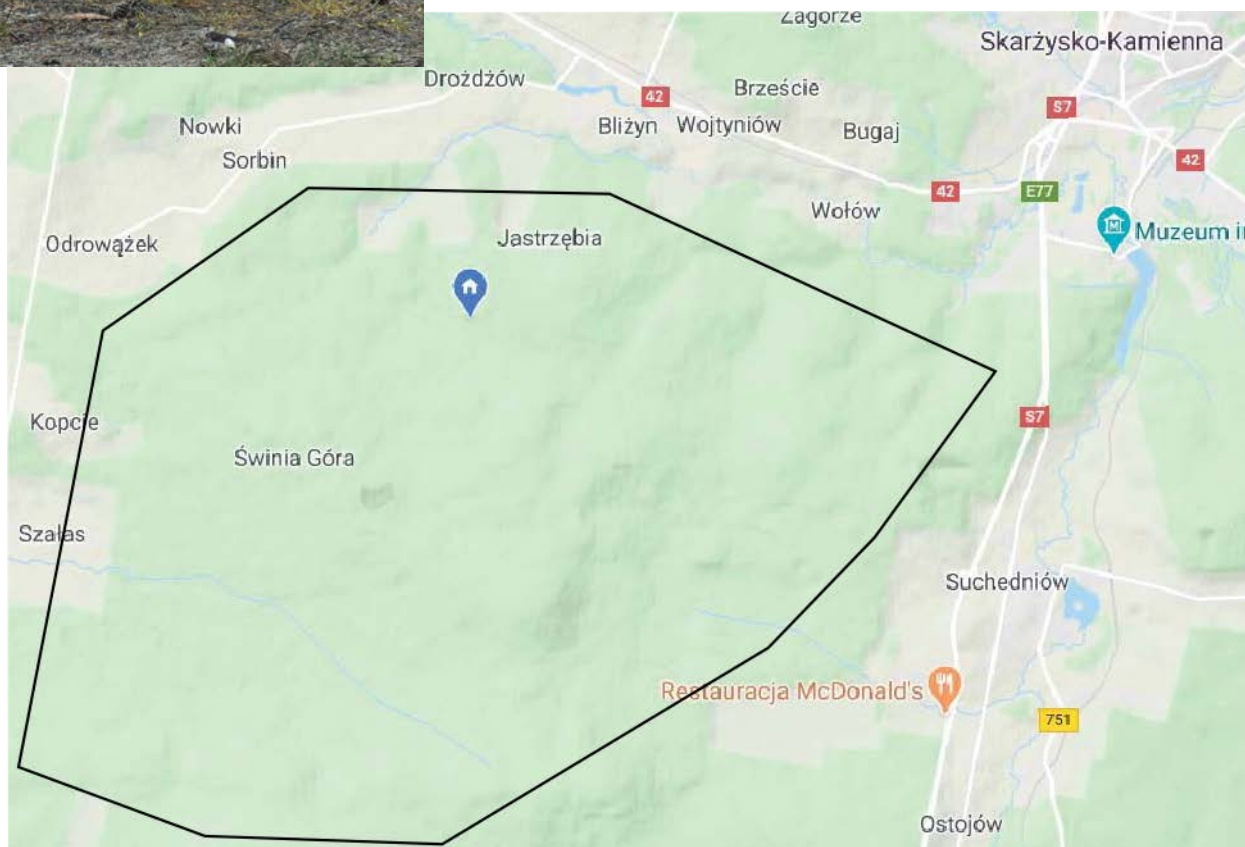
Odłowy wilków i telemetria

W 2020 roku postanowiliśmy rozszerzyć zakres naszych działań w regionie świętokrzyskim o odłowy wilków i monitoring telemetryczny. W grudniu 2019 podjęliśmy pierwsze próby odłowów. Po dwóch tygodniach oczekiwania, w niedzielę 12 stycznia 2020 udało nam się odłowić pierwszego wilka na terenie kompleksu leśnego Puszcza Świętokrzyska. Była to młoda samica (około 22 miesiące) ważąca 20 kg. W ciągu kolejnych tygodni wilczyca poruszała się na obszarze około 80 km², w północnej części Puszczy Świętokrzyskiej, w Nadleśnictwie Suchedniów. Początkowo myśleliśmy, że należy do rodziny bytującej w Puszczy Świętokrzyskiej. Jednak ze względu na brak pokrywy śnieżnej, nie byliśmy pewni czy wilczyca jest sama czy wędruje razem z wilkami z rodziny zamieszkującej Puszcę. Dwukrotnie w pobliżu jej lokalizacji znaleźliśmy odchody, których liczba i rozmiar wskazywał, że nie były to odchody Jagi. W jednym przypadku w pobliżu lokalizacji Jagi znaleźliśmy tropy trzech wilków odcisnięte na śniegu, jednak warunki uniemożliwiały tropienie wilków na dłuższym odcinku. Od 4 lutego wilczyca przestała przemieszczać się na dużym areale i pozostawała na niewielkim obszarze leśnictwa Świnia Góra. Zaniepokojeni tym faktem weszliśmy w to miejsce 9 lutego. Zobaczyliśmy, jak ucieka z legowiska pod świerkiem. Jednak nie przemieściła się daleko. 13 stycznia znaleźliśmy ją martwą około 500 metrów od tego legowiska.

Badanie post-mortem wykazało, że ważyła tylko 15.3 kg i nie miała ran postrzałowych ani innych uszkodzeń ciała wskazujących na nienaturalną przyczynę śmierci. Przewód pokarmowy był wypełniony sierścią dzika, a prawdopodobną przyczyną śmierci było skrajne wygłodzenie. Wszystkie okoliczności wskazują zatem, że Jaga była młodą

wilczycą, która opuściła własną rodzinę i bez skutku poszukiwała partnera do rozrodu. Nie była w stanie samodzielnie polować i żywiła się resztkami ofiar innych wilków, co doprowadziło do śmierci. Przypadki śmierci głodowej wilków, w tym także młodych osobników w trakcie dyspersji były odnotowywane w trakcie badań telemetrycznych.

Młoda wilczyca Jaga odłowiona i zaopatrzona w obrozę telemetryczną w styczniu 2020 w Puszczy Świętokrzyskiej

Podziękowania

Dziękujemy Marzenie Milanowskiej i Krzysztofowi Olejarzowi za pomoc w pracach terenowych. Paweł Szczepaniak przekazał nam informacje dotyczące wilków w Świętokrzyskim Parku Narodowym. Augustyn Blicharz, Piotr Bednarczyk, Sylwester Borowiec, Krzysztof Capała, Maciej Ciąpała, Wiesław Darkowski, Stefan Dryka, Piotr Fitas, Waldemar Gieraziński, Tomasz Guz, Mateusz Janus, Jan Kaczorowski, Krzysztof Karst, Paweł Kosin, Kamil Kubicki, Wiesław Łodej, Marcin Mandziak, Edyta Nowicka, Sławomir Okoń, Włodzimierz Wojciechowski, Dawid Zub i Michał Zygadło przekazali cenne informacje o obserwacjach wilków. Dziękujemy nadleśnictwom Suchedniów, Zagnańsk, Stąporków, Przysucha, Barycz, Starachowice, Skarżysko-Kamienna, Marcule, Ostrowiec Świętokrzyski, Daleszyce i Łagów za wydanie zezwoleń na wjazd na drogi leśne i wsparcie monitoringu.

Działania edukacyjne

WILKnet

WILKnet jest inicjatywą integrującą osoby zaangażowane w badania, monitoring i ochronę wilków w Polsce. Platforma internetowa www.wilknet.pl służy wymianie bieżących informacji

o projektach badawczych i monitoringowych oraz wydarzeniach związanych z ochroną wilków. Stawiamy sobie także za cel rozpowszechnianie rzetelnych informacji o biologii i ekologii wilków oraz ich ochronie. W ostatnim roku zamieściliśmy na stronie WILKnet 47 notatki ilustrowane zdjęciami, rycinami i materiałami wideo. Strona sieci WILKnet jest promowana w mediach społecznościowych.

Wykłady

1. Październik 2020: K. Bojarska, wykład „Wilki w Polsce: status, ekologia i problemy ochrony rozwijającej się populacji” w ramach warsztatów „Rozwiązywanie problemów szkód wyrządzanych przez wilki w województwie lubuskim” w Łagowie.

2. Wrzesień 2020: K. Bojarska, wykład “Gray wolf management in Poland: background, controversies and challenges” dla leśników i biologów w Grafenwoehr (Niemcy):

3. Wrzesień 2019: K. Bojarska, wykład „Wilki i ludzie - problemy koegzystencji dwóch rozwijających się populacji” w ramach warsztatów „O lubuskim wilku mowa” (Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Lubuskiego)

4. Listopad 2019: K. Bojarska, trzy wykłady w Gorcach i Beskidzie Sądeckim dotyczące ekologii dużych drapieżników w ramach projektu RDOŚ w Krakowie „Inwentaryzacja cennych siedlisk przyrodniczych kraju, gatunków występujących w ich obrębie oraz stworzenie Banku Danych o Zasobach Przyrodniczych”

Publikacje naukowe

- Bojarska, K., J. Sulich, S. Bachmann, H. Okarma, J. Theuerkauf & R. Gula 2020. Opportunity and Peril: How Wolves Use a Dense Network of Forest Roads. Mammalian Biology
<https://doi.org/10.1007/s42991-020-00014-0>
- Gula, R., K. Bojarska, J. Theuerkauf, W. Król, H. Okarma 2020. Re-evaluation of the wolf population management units in Central Europe. Wildlife Biology, <https://doi.org/10.2981/wlb.00505>

Publikacje popularno-naukowe

- Gula, R. i K. Bojarska 2020. Krwawe bestie czy czuli rodzice? Academia 61(1):32-35.
https://journals.pan.pl/Content/116595/PDF/32-35_Gula_Czytelnia.pdf
- Gula, R. i K. Bojarska 2020. Wilki i drogi leśne. Eseje WILKnet 1/2020 5pp.
<http://wilknet.pl/user-data/downloads/Eseje%20WILKnet%20Wilki%20i%20drogi%20.pdf>

Koszulki promujące wilki w regionie świętokrzyskim

Kontynuowaliśmy dystrybucję koszulek typu T-shirt promujących wilki w regionie świętokrzyskim. Koszulki w dwóch wersjach barwnych – czarnej i oliwkowej, zdobi grafika komputerowa przedstawiająca trzy biegnące wilki, której autorem jest J. Major. Na rękawach koszulek widnieją loga Fundacji SAVE i strony WILKnet.

SAVE Wildlife Conservation Fund

ul. Polna 7, Komorniki
55-300 Komorniki
www.save-wildlife.org

Wsparcie dla projektu

Przekaż 1% podatku dla Fundacji SAVE
KRS 0000399896

Dotacje na konto

SWIFT: WBKPPLPP

Nr Konta

70 109 024 440 000 000 000 000 000